

Anmeldelse av

Klaus Johan Myrvoll og Oliver M. Traxel (utg.): *Spelling Identities. Individual Orthographic Usages in English, Nordic and Constructed Languages*. (LautSchriftSprache | ScriptandSound 5.) Wiesbaden: Reichert Verlag, 2024. 190 s.

Av John Ole Askedal

Den foreliggende bok er et resultat av forskningsprosjektet *Linguistic Identities* ved Universitetet i Stavanger. I løpet av finansieringsperioden 2019–2022 ble det avholdt to symposier. Det første fant sted 12.–13.09.2019 med prosjektnavnet som tittel, og det andre 29.–30.11.2021 under samme tittel med tilføyelsen *Spelling, Writing and Identity*.

I tillegg til forordet inneholder boken 10 bidrag. Åtte av disse har sin opprinnelse i symposieforedrag, og to er invitert i ettertid (det spesifiseres ikke hvilke). Bidragene fordeler seg på tre tematiske grupper, i forordet kalt seksjoner («sections»). Seksjonene er ikke spesielt markert i bokens innholdsfortegnelse eller tekstdel. De fire bidragene i første seksjon tar opp emner fra gammel- og middelengelsk (1.1–1.4). De fem bidragene i bokens annen seksjon fordeler seg på to bidrag om islandsk norrønt og tre om norske historiske emner (2.1–2.5). Tredje seksjon består av ett bidrag som omhandler konstruerte kunstspråk skapt for fiksjonale litterære formål (3).

I forordet defineres «linguistic identities» (i flertall) som «those realizations of social, cultural and geographical identities that are communicated through linguistic choices» (s. 7). I de følgende omtaler av bokens enkelte bidrag vil jeg anse det som nyttig å skjelne mellom den aktive intensjonale identifikasjon som ordet *choice* ‘valg’ synes å legge opp til, og identifiserbarhet som persepsjons- eller tolkningsresultat, kortere sagt: mellom intensjonal markering av identifikasjon *med* noe og referensiell identifikasjon *av* noe. For enkelhets skyld vil jeg kalle intendert identifikasjon *med* noe for «intensjonal identitet», og identifikasjon *av* noe kaller jeg «referensiell identitet».

1.1. I «Graphemics reveals identity: The runic inscription on the Ruthwell Cross» (s. 11–32) beskjeftiger Gaby Waxenberger seg med det fonetiske grunnlag for bruken av runetegnet ȝ i grupper av frikativ [ç/x]

+*[t]* og utvidelsen av den angelsaksiske *fuþorc* fra 27 til 31 tegn med de nye runetegn *Ƿ* *ea* (for kort- og langdiftongene *ea*, *ēa* eller, spesielt i Northumbria, *eo*, *ēo*) og *ƿ* *g* (for stemt velar frikativ **[ɣ]*), *ᵹ* *k* (for velar allofon *[k]*) og *ᵻ* (for palatal allofon *[k]*). Med grunnlag i en grundig og detaljert diskusjon av disse runetegnenes forekomst i Ruthwell-korsets innskrift i sammenligning med tilsvarende runespråklige fonem-/allofonmanifestasjoner i andre angelsaksiske runeinnskrifter begrunner Waxenberger en hypotese som går ut på at runetegnene *Ƿ*, *ƿ*, *ᵹ*, *ᵻ*, brukt i Ruthwell-korsets innskrift, er kommet til etter år 750, og at dette er skjedd regionalt nordvest i det angelsaksiske området, i et «runic centre» i det nordvestlige Northumbria.

Hypotesen innebærer at de nevnte runetegn kan betraktes som uttrykk for referensiell lokal identitet, men i Waxenbergers formulering antydes noe mer: «Taking all the new ways of spelling encountered in Ruthwell together, they seem not so much an array of unrelated, individual modifications coincidentally all documented here in this inscription, but in my view they share a unifying trait. The RC [Ruthwell Cross] carver/designer provided us with a unique marker of identity of this centre and its sphere of influence, [...]» (s. 29–30). Et iøynefallende fellestrekk («unifying trait») ved disse nye runetegnene er, også når man tar i betraktning de tilgrunnliggende runetegns omformingspotensial, en tegnintern symmetri som meget vel kan bero på estetisk intensjon.

Waxenbergers artikkel inneholder en rekke kart som viser engelske funnsteder for runeinnskrifter, og illustrerer på en overbevisende måte den systematikk som praktiseres ved «*RuneS Research Centre* Eichstätt-München».

1.2. I «Strange spellings and prodigal scribes: *xall* and *xe* in late medieval English» (s. 33–51) presenterer Merja Stenroos en utførlig og filologisk veldokumentert diskusjon av den middelengelske bruken av *x*, med de sjeldne variantene *xch* og *xhz* osv. (se Fig. 3, s. 41) for etymologisk *sk* i fremlyd, især i de ordene vi nå kjenner som *shall* og *she* i moderne engelsk. Fenomenet kan sees i sammenheng med det – fyldig illustrerte – helhetsbilde av viltvoksende skrivemåtevariasjon som oppstod etter at normannisk fransk overtok for engelsk i offentlige skriftkulturelle domener i kjølvannet av Vilhelm Erobrerens erobring av England i 1066. Dette språklige kulturbruddet måtte nødvendigvis etterlate engelsk språk i et nasjonalt normvakuum.

I denne sammenheng er imidlertid den omtalte *x*-skrivningen et forholdsvis sent middelengelsk fenomen som oppstod på et tidspunkt da tendenser i retning av overregionale skrivemåter var begynt å gjøre seg gjeldende. Ved siden av å være sterkt leksikalsk begrenset er *x*-skrivningen også i hovedsak et kjennetegn for lokal Norfolk-dialekt. Et kart (s. 43) illustrerer et markant tyngdepunkt i Norfolk, med punktvis utbredelse fra Durham i nord til Falmouth i sør, især i det engelske østkystområdet fra Norfolk ned til London. I lys av gjengse skrivekonvensjoner fremstår denne <x>-skrivningen som et marginalt og noe underlig fenomen. Det er dessuten et åpent spørsmål om <x>-skrivningen var ment å indikere fonetisk forskjell i forhold til de øvrige belagte skrivemåtene <s/sc/scsc/sch/ss/ssch/sh/ssh/scl/shc/shz/sz/szhszs/sy/sw/ch/y/w/f> (jf. s. 40–41) for (antatt) /ʃ/ i 'shall' og 'should', og eventuelt på hvilken måte, eller om den bare var et utradisjonelt notasjonsalternativ til disse andre skrivemåtene. <x>-skrivningens sterke leksikalske begrensninger kan nærmest tas til inntekt for sistnevnte oppfatning, men de forklarer ikke hvordan den kom i stand.

En detaljert gjennomgåelse av foreliggende litteratur følges opp med Stenroos' undersøkelser i tre middelengelske korpora som dekker en periode på mer enn 400 år. I materialet er (i) bare <sch> og <sh> i vanlig bruk etter 1350, (ii) med tydelig genre-differensiering mellom dominerende <sh> i det (offentlige) dokumentmaterialet mot dominerende <sch> i det litterære, noe som trolig skyldes tilhørighet til de to skriveføre grupper av hhv. «stationers» og «scriveners». (iii) <x>-skrivning er helt fraværende før 1350, og, når den i tiden rundt 1400 dukker opp, er den, som nevnt, regionalt konsentrert til Nordøst-England.

En særlig undersøkelse er viet <s>- og <x>-skrivning i (deler av) enkeltmanuskriptet [British Library] Harley 1735, Hand A. Dette manuskriptet er ellers kjennetegnet ved spesielle skrivemåter («spelling units») som tilsvarer medial og final *-t(-)*, *-th(-)*, *-ght(-)* samt initial *qu-*, *wh-*, *w-* i moderne engelsk. Konklusjonen, at de skrivemåter som her presenteres, skulle være et resultat av «a sophisticated and interesting linguistic analysis [...] based on intricate networks of many-to-many relationships» (s. 46) trenger en mer utførlig begrunnelse.

Artikkelen dokumenterer at både <x>- og <s>-skrivningen er typiske for nordlige områder (s. 42). De viser «geographically coherent distribution patterns and appear as the dominant spellings of SHALL/SHOULD in a considerable number of texts in their respective areas; here

they differ from all the other variants» (s. 46), med *xall*-skrivning «clustering in the southernmost part of the *sall* area» (s. 48).

Verre er det å forklare hvordan skrivemåten <x> kan ha kommet til å betegne (antatt) /ʃ/ utviklet av /sk/ i fremlyd. De forslag som gjengis (s. 46–48), er i alminnelighet tentative: (i) «Ordet» *taxi*, belagt én gang i et dokument fra Isle of Man 1422, er blitt tolket, delvis med sirkelargumentasjon, som en skandinaviskpråklig skrifters gjengivelse av gammelirsk *toísech*, pl. *toísig* 'chieftain, leader'. (ii) Et temmelig usannsynlig forslag går ut på at <x> skulle betegne et (tilnærmet unikt) fonem med ekstremt begrenset distribusjon. (iii) Det er blitt foreslått, men også ansett som usannsynlig, at <x> betegner en velar (eller kanskje heller palatal?) frikativ i fremlyd, eventuelt som mellomstadium i en utvikling mot /ʃ/ (jf. den pågående [ç > ʃ]-overgangen i moderne norsk). (iv) <x>-skrivning er blitt tolket metatetisk som /sk/ istedenfor /ks/. (v) Stenroos nevner tilknytning til franskimiterende -x som flertallsmerke i ord som ender på -l, dokumentert i Norfolk; men hun påpeker med rette at «hop-pet» fra utlydende grammatisk flertallsendelse til leksikalsk begrenset fremlyd i et par ord, og da især det problemdefinerende 'shall/should', er vanskelig å begrunne (s. 48).

Stenroos selv argumenterer for at (vi) <x> «would have functioned as an excellent abbreviated variant of <sch> in a writing system where frequent grammatical words were routinely abbreviated», og derfor er «to some extent functionally motivated» (s. 48).

Det finnes imidlertid nok en måte å anskue <x>-skrivningen på: (vii) Stenroos nevner den tradisjonelle oppfatning av 1.p.sg. *ik* som «a dialectal feature of Norfolk in the Late Middle English period». Det er heller ingen grunn til å tvile på at <s>-skrivningen av *sal* tilsvarer uttalt [s]. Utlydende *k* i *ik* og fremlydende *s* i *sal* kan ved rask uttale uten hiatus naturlig oppfattes som [-ks-] og skrives som tilsvarende <x>. Neste trinn vil være etymologisk feilaktig grafematisk konstituentsegmentering sammenlignbar med den fonetiske vi ser i f.eks. forholdet mellom gammelengelsk *ān nēd(d)re* og moderne engelsk *an adder* (jf. tysk *Natter*). Fordelen med en slik forklaring er at <x> ikke behøver å bortforklares, men kan tilskrives sin gjengse lydverdi. Et dokumentasjonsproblem er det muligens at sammenskrivningene *ixal* eller *yxal* vanskelig lar seg begrepe i middelengelsk.

Det er imidlertid en så nær sammenheng mellom <x>- og <s>-skrivningen i tid og i regional distribusjon, som det også fremgår av den sær-

lige analysen av Harley-manuskriptet (s. 45), at <s>-skrivning av *sal* med rette kan mistenkes for å være en forutsetning for <x>-skrivningen.

Det har vært antydnet at <s>-skrivningen, som har et tyngdepunkt nord i England, kan ha et kontaktlingvistisk aspekt. En skandinavisk forbindelse har vært overveiet (s. 42). Mot dette taler at germansk *sk-* i nordisk *skal*, *skulle* osv. alltid har vært beholdt intakt, i motsetning til i kontinentalgermansk og engelsk. I et sitat fra Richard Jordan (s. 35) nevnes forbindelse til gammelnederfrankisk som en mulighet (riktignok i en parentes og med spørsmålstegn). Det er velbegrunnet; gammelnederfrankisk har både *ik/ic* og *s*-fremlyd i former av 'å skulle'. (Bare i Salme 61 og 65, gjengitt i Robinson 1992: 205–207, er det 6 eksempler med 1.p.sg. *sal ic/ic*, ett med sammenskrevet 2.p.sg. *sal tu*, to med 3.p.sg. *sal* og to eksempler med 1./3.p.pl. *sulun*.)

Nord for det gammelnederfrankiske området ligger Frisland. Gammelfrisisk, som til tross for betegnelsen er samtidig med middelengelsk (jf. Robinson 1992: 181, 195–198; Bremmer 2009: 119–125), har både pronominalformen *ik* (Bremmer 2009: 55) og, som alternativ til <sk>-fremlyd, former av verbet for 'å skulle' med <s>. (Jf. inf. *salla*, *sella*, *silla*, *solla*; 1./3.p.sg.pres.ind. *sal*, *sel*, *sil*, *sol*; 2.p.sg.pres.ind. *salt*, *selt*; pl.pres.ind. *sallen*, *sellen*, *sollen*, se Hofmann og Popkema 2008: 435. Moderne vestfrisisk har gjennomført <s> i infinitiv *sille*, pres. (*ik*) *sil* osv., pret. (*ik*) *soe* osv., se Tiersma 1985: 83).

Overfor den engelske østkysten, på den kontinentale siden av Nordsjøens nederste del, befinner det seg dermed et langstrakt kystområde hvor det ble talt to språk som begge har former som passer inn i forklaringen av <x>-skrivningen i (vii) ovenfor. Mellom den engelske nordsjøkysten og dette kystområdet har det vært livlig kontakt i mer enn tusen år, jf. f.eks.: «Especially in the eleventh century there is an increase in contact between Flanders and England» (Bremmer 1981: 68). Og: «[...] Frisian traders [...] virtually possessed a monopoly in the transit traffic between the mainland of North-West Europe and England» (ibid.: 72; se dessuten Bremmer 2009: 127–128). På det kulturelle område har det vært overveiet om deler av legendestoffet i *Beowulf* kan ha vært brakt til England av frisere (Bremmer 1981: 75).

Uansett hvordan <x>-skrivningens opphav bedømmes, gir Stenroos' artikkel en grundig filologisk oversikt over og et velvalgt materiale til dokumentasjon av en særpreget regional fremlydsskrivemåte innenfor et

gitt tidsrom av middelengelsk. Den identitet som på dette grunnlag kan tilskrives <x>-skrivningene, er av referensiell art.

1.3. Skriftspråklig variasjon i middelengelsk er også emnet for Kjetil V. Thengs' bidrag «Linguistic identity in late medieval English churchwardens' accounts» (s. 53–65). Materialet er fra årsregnskap for to kirker i Oxford, (i) fra St Michael's for tidsrommet 1424–1525, og (ii) fra St Peter's for årene 1483–1525. Den lengste perioden med tekst fra St Michael's tillater inndeling i to tidsavsnitt. Forfatterne er årlig oppnevnte kirkeverger, eller de kan være andre skrivekyndige personer som er leiet inn for anledningen.

Variablene som undersøkes, er (i) *sh-* vs. *sch-*skrivning; (ii) refleksene av de gammelengelske *ge-*prefikset som *i-*, *j-* eller *y-*; (iii) skrivemåten av verbet for 'å spørre' som *ask(e)* eller *ax(e)*; (iv) *g-*, *y-* eller *ȝ-* («yogh») i fremlyd, især i ordet for 'gate', som oppviser alle tre mulighetene; (v) vokal *-a-*, *-e-*, *-o-* eller *-y-* i innlyd i ordet for 'work'; og endelig (vi) vokal-skrivningen som *-u-*, *-i/y-*, *-e-*, *-o-* eller *-ou/ouw-* i innlyd av ordet for 'church', med dets i alt 14 ulike skrivemåter i tekstmaterialet.

Den enorme variasjonen i skrivemåter er å forvente i et tekstmateriale frembrakt av et ukjent antall skrivere gjennom hhv. 40 og 100 år uten effektive normeringsinstanser. Ansatser til regionale fellestrekk og visse kronologiske utviklingstrekk kan likevel registreres (s. 63). Uetymologisk *h-* i fremlyd (ibid.) er et eksempel på et idiosynkratisk skrivertrekk som røper referensiell identitet, men ikke markering av intensjonalitet. De to kirkene stod på forskjellig side i de engelske reformasjonsstridighetene; St Peter's hadde tilknytning til St Edmund Hall, en av de siste høyborger for tilhengere av John Wyclifs teologiske opprør (Lollard-bevegelsen). Derimot var St Michael's i teologisk henseende betont tradisjonalistisk; kollegiet ved denne kirken representerte motstanden mot Henrik VIII.s kirkelige reformer. I det undersøkte materialet er det imidlertid ingen tegn til intensjonal språklig identitetsmarkering av religiøs art.

1.4. Navn er *per se* referensielle identitetsindikatorer, men kan også forlenes med aspekter av intensjonal identitetsmarkering av annen art. I «Name spellings and identity in Britain: Changes through time» (s. 67–85) presenterer Carole Hough materiale som illustrerer navn i et historisk perspektiv. Hun innleder med eksempler fra et angelsaksisk miljø som viser, for det første, hvilken enorm bredde det kan være i de mulige skrivemåtene til ett enkelt gammelengelsk personnavn; praksis er, og forblir helt opp til nyere tid, at personnavns skrivemåter fluktuerer på samme

vis som appellativenes. For det andre er gammelengelske personnavn og den latinske tekst de står i, prinsipielt ortografisk autonome i forhold til hverandre. De to sitatene med latinsk tekst (s. 69–70) viser imidlertid eksempler på at gammelengelske navn i latinsk tekst utstyres med latinske endelser (jf. f.eks. SASP 1961: 15–16 om den forvirring som generelt hersker på dette området). Det innebærer at latinsk syntaks morfologisk overstyrer gammelengelsk onomastisk leksikon.

Man ser en helt annen situasjon i det skotske dokumentmateriale fra middelalderen som deretter diskuteres. I dette materialet har de enkelte dokumenter hhv. latinske og franske navn som er oversettelser av deres originalspråklige form. Dette er egnet til å utydeliggjøre særlig skotsk-gæliske navns opprinnelige språklige identitet (s. 72). En omtale av et par historiske skotske stedsnavn viser et velkjent bilde av vidtgående variasjon i skrivemåter. Det gjør også omtalen av noen walisiske stedsnavn, hvor det gis eksempler på to motsatte språkforvanskningstendenser: på den ene side anglifisering av opprinnelig walisiske, dvs. keltiske navn, og på den annen side keltifisering av opprinnelig engelske navn (s. 75).

Variasjonsmangfoldet fortsetter inn i den nyere tid fra det 16. århundre. Både for- og etternavn og stedsnavn med samme identitetsreferanse kunne stadig ha et utall ulike skrivemåter. I fremstillingens siste periode, «Present-Day Britain», er det omvendt; her har det funnet sted en standardisering, slik at ulik skrivemåte impliserer autonomi som identitetsindikator. Det gjelder både stedsnavn og personnavn. Ved fornavn finnes det eksempler på at skrivemåtevarianter med samme uttale er blitt mannlige eller kvinnelige, som f.eks. mask. *Billy* vs. fem. *Billie*, mask. *Joe* vs. fem. *Jo* osv. (s. 81).

Et problem kan oppstå når vanlig standardisert skrivemåte av et personnavn ikke føles som tilstrekkelig identitetsmarkerende. En reaksjon på dette, som for tiden kan registreres i Storbritannia, er ikke-standardiserte skrivemåter av vanlige navn, f.eks. *Phynn* (for *Finn*), *Michail*, *Mikael* eller *Mikal* (for *Michael*), *Olyvia* (for *Olivia*), *Amie* eller *Amiee* (for *Amy*) (s. 82). I slike tilfeller går navngivningen over fra å være individuell innenfor konvensjonelle ortografiske rammer til å være intendert unik ved at konvensjonelle rammer overskrides.

I det flernasjonale Storbritannia gjør det seg nå også gjeldende intensjonale identitetsmarkeringsbehov som går utover det referensielle. Som en følge av «Gaelic Language (Scotland) Act», vedtatt i 2005, har mange skotske områder innført tospråklig stedsnavnskilting som markerer

skotsk nasjonal identitet i tillegg til den lokalt referensielle (s. 79–80). Det samme skotsk-nasjonale markeringsbehov ser man i en økende tendens til valg av skotsk-gæliske navneformer av personnavn, f.eks. *Ruaridh* (eller en annen variant) for anglifisert *Rory*) og *Eilidh* (for *Ellie*) (s. 80).

2.1. I Haraldur Bernharðssons bidrag «Spelling identities: Iceland and Norway in the thirteenth century» (s. 87–104) er utgangspunktet at Norge og Island i det tolvte århundre, særlig gjennom den katolske kirkes og geistlighets forenende kraft, var ett språk- og kulturområde med en høy grad av kulturell interaksjon. Islandske og norske skrivetradisjoner avvek i enkelheter fra hverandre, noe som delvis skyldtes ulike løsninger når det gjaldt å gjengi talt vestnordisk folkespråk med latinske skrifttegn. Bernharðsson anser det som sannsynlig at den islandske *Første grammatiske avhandling* (FGA), som antas å være fra midten av 1100-tallet, var en kilde til islandske forskjeller fra norsk skrivepraksis, og dermed til eksistensen av to noe forskjellige skrifttradisjoner. Økende norsk politisk og kulturell innflytelse i løpet av 1200-tallet førte til at trekk ved den norske skrivetradisjonen i noen grad vant innpass i islandsk skrivepraksis.

Bernharðsson gir en detaljert og grundig gjennomgang av utvalgte kjennetegnende forskjeller mellom den islandske og den norske skrivepraksisen (s. 89–100): (i) hyppigere islandsk markering av vokallengde ved akutt aksenttegn, som foreslått i FGA; (ii) markering av konsonantlengde ved «small caps», foreslått i FGA og vanligere i islandsk enn i norsk; (iii) en spesiell sammenskrevet ligatur *kc* for geminat (dobbelt) *kk*, brukt en del før 1300 i islandsk, men ikke i norsk; (iv) «to etasjes» *l* av formen *h* for geminat *ll*, nevnt i FGA, vanlig i islandsk, men svært sjelden i norsk; (v) prikk over konsonant som markering av konsonantlengde, en del brukt i islandsk, men knapt nok i norsk; (vi) for fremre rundet kort og lang *ø* brukes i begge tradisjoner en rekke forskjellige skrivemåter, hvorav noen kjennetegner eller er begrenset til islandsk, mens andre fremstår som norske; (vii) ved de lave fremre omlydsvokalene kort og lang *ɛ* (*æ*) er *æ* generelt langt vanligere enn *e* og typisk for norsk, også i diftongen *æi*; (viii) bokstaven *ϥ* foreslått i FGA for *u*-omlydsvokalen av *a* er vanlig i islandske, men sjelden i norske manuskripter; (ix) runetegnet *ᚠ* eller bokstaven *ᚱ*, kalt *wynn* og overtatt fra engelsk skrift, var i utstrakt bruk i norske manuskripter, men forekom bare mer sporadisk i islandsk; (x) insulær *f*, med formen *ƒ* (eller lignende), er lånt inn fra angelsaksisk

og viser seg først i norsk og deretter i islandsk, og da sannsynligvis som et resultat av norsk innflytelse. (xi) De dentale frikativer ustemt [ɸ] og stemt [ð] er komplementære allofoner. I overensstemmelse med FGA brukes i islandsk *þ* i alle posisjoner; i norsk brukes derimot *p* i fremlyd og *ð* i innlyd og utlyd. Senere praktiseres den norske fordelingen også i islandsk under norsk innflytelse. — I tillegg til de her så langt nevnte mer generelle regelmessigheter gjør det seg også gjeldende noen mer spesielle, også mindre klare forskjeller som er sammenfattet i eget punkt.

Som Bernharðsson påpeker avslutningsvis (s. 100), var de her omtalte forskjeller mellom (høy)middelaldersk norsk og islandsk skriftradisjon så vidt tydelige, til dels spektakulære, at de måtte bli oppfattet som referensielle identitetsindikatorer av samtidige lesere som kom fra den andre tradisjonen. Når et fenomen først kan iakttas i en tradisjon, og så senere i en annen, er forklaringen enten den at et manuskript er blitt skrevet av utenfor det tradisjonsdomene det kom fra, eller at en skriver har forflyttet seg til den andre tradisjons geografiske domene, som når islendinger finner veien til et større sosialt miljø i Norge, eller at skriveren av eller annen grunn simpelthen har lært den andre tradisjons praksis å kjenne og har funnet den praktisk, estetisk eller kanskje til og med økonomisk mer tilfredsstillende. I betraktning av de nære litterære og skriftkulturelle kontakter mellom Norge og Island i middelalderen er det liten grunn til å tro at de forskjeller og forandringer av disse som viser seg i manuskriptene, er et resultat av en intensjonal, regional eller nasjonal identitetsmarkering.

2.2. Eggert Ólafsson (1726–1768) var en opplysningstidspersonlighet og polyhistor som aktivt bidro til samtidens diskusjon omkring standarisering av islandsk skriftspråk. Det gav seg utslag i, for det første, en rettskrivingshåndbok publisert i 1762 med en for datiden moderne allmenn norm. For det andre utviklet han en sterkt arkaiserende, særlig rettskrivning som han brukte i fire egne dikt publisert i tidsrommet 1749–1766. Denne i bokstavelig forstand enestående rettskrivningen, som hverken før eller siden har vært brukt av andre, er tema for Jóhannes B. Sigtryggssons artikkel «Eggert Ólafsson's archaic spelling of Icelandic» (s. 105–123).

Sigtryggsson gir først en kortfattet omtale av den stadig historisk pregede islandske ortografis historie og tidligere diskusjoner omkring denne. Han omtaler dernest et par mer eller mindre mislykkede 1600- og 1700-tallsforsøk på bruk i samtidige tekster av skrivemåter inspirert av gamle

manuskripter. I et eget avsnitt om de fire første gammelisländske verkene som ble trykt på Skálholt i 1689–1690, påvises trekk som også inngår i Ólafssons idiosynkratiske poetiske norm. Det grunnleggende språkideologiske synspunkt er at skrivemåter i middelalderhåndskrifter kan tjene som modell for senere trykt skriftlighet.

Fremstillingen av Ólafssons typografiske imitasjonsalderdommeligheter er illustrert med fotografier av tekststeder samt utvalgte sitater sammenstilt med samme tekst i moderne isländsk språkform. Den første av tre typisk alderdommeligheter som illustreres slik, er stor bokstav for geminert (lang) konsonant. Dette trekket er kjent fra Skálholt-trykkene og kan sees som et typografisk ekko av tilsvarende bruk av «small caps» i middelalderhåndskrifter, i henhold til FGA (jf. s. 91). Ólafsson brukte imidlertid dette trekket bare i de to første diktsamlingene. Den andre alderdommeligheten er skrivemåten *-zc* for moderne isländsk *-st* i medio-passive (refleksive) verbformer, og den tredje (fonemisk) gjennomført *þ* i frem-, inn- og utlyd av ord, mot moderne isländsk (allofonisk) distribusjon av *þ* i fremlyd og *ð* i inn- og utlyd.

Moderne isländsk rettskrivning reflekterer i en viss utstrekning en uttale som er flere hundre år eldre enn dagens. Det er resultatet av en ortografidiskusjon som ble ført mot slutten av 1700-tallet og avsluttet på 1800-tallet (s. 106). I dette større historiske bilde er Eggert Ólafssons manuskriptinspirerte skrivemåter i de fire diktsamlingene spesielle fordi han gikk lenger enn sine meddebattanter på 1700-tallet, og fordi han ikke anvendte dem i trykning av manuskriptgjengivelser, men for samtidige tekstformål.

De historiske trekk i isländsk rettskrivning har gitt isländsk skriftlighet en systematisk historisk identitet som også, og ikke minst, var pedagogisk motivert. Skriftspråket skulle gi, og gir, mer direkte tilgang til den rike isländske middelalderlitteraturen enn en rettskrivning tilpasset moderne isländsk fonetikk ville kunne gjøre. Dette forekommer naturlig i en nasjon hvis kulturelle identitet lever i dets språk og er synlig i en litteratur som også er fysisk til stede i en rik arv av middelalderhåndskrifter, – ikke i gamle middelalderhus og borger, som i Island er ikke-eksisterende.

2.3. Agnete Nesses bidrag «Spelling, style and identity: Variation in texts by Norwegians 1700–1976» (s. 125–142) innledes med en kort «Introduction», fulgt av en kortfattet språkhistorisk oversikt over rettskrivningsvariasjon i norsk og forskningshistorikk i sterkt begrenset utvalg.

Deretter presenteres tre tematiske enkeltstudier av varierende omfang, hvor det sosiolingvistiske perspektiv sies å være «from below».

Den første enkeltstudien omhandler ortografisk variasjon på detaljnivå i brev som Anna Hansdatter, enken etter den norsk-islandske lærde Thormod Thorfæus, i tidsrommet 1714–1722 skrev til dennes minst like lærde dansk-islandske kollega, norrønfilologen og håndskriftsamleren Arni Magnusson. Anna ønsket Arnis hjelp til å få solgt sin avdøde ekte-makes bibliotek i København, for å ha noe å leve av.

Den språklige delen av studien dreier seg om hvorvidt «stumme» konsonanter skrives eller utelates, og om skrijving av ustemte vs. stemte plosiver. Utbyttet når på begge områder knapt ut over hva man kan se som skrivefeil hos mindre skriftkyndige personer den dag i dag. Om identitetsproblematikk sies det bare at Anna «identifies with [the] existence of a norm for letter writing» (s. 131). Anna Hansdatters omgang med skriftspråket ser ikke ut til å ha intensjonale aspekter utover det.

Emnet for den andre studien er variasjon i noen ortografiske detaljer i såkalte minnebøker («autograph albums») skrevet i tidsrommet 1819–1976, dvs. fra en tid med ren dansk som skriftspråklig ideal og ubestridt praksis, inntil og omfattende den offisielle samnorskperioden, men før det språkstridsavsluttende, såkalte liberaliseringsvedtaket i Stortinget i 1981.

Nesse tar først for seg overgang fra stor til liten forbokstav i substantiver. I hennes materiale er dette så godt som gjennomført i 1900; unn-taket er én innførsel av salmen «Alltid freidig når du går». Overgangen fra *aa* til *å* for [o:], som i norsk ble gjort obligatorisk i 1917, finnes før 1917, men det gjør også *aa* etter 1917. I de ord som nå skrives *kjenne*, *kjært*, *gjelder* i norsk, men *kende*, *kært* og *gælder* i dansk, undersøker Nesse distribusjonen av «grafemene» *e* og *æ* i innlyd og forekomsten av *gj/kj-* eller *g/k-* skrivning. Hun registrerer en viss vakling, tilløp til tidstypiske tendenser og, selvfølgelig, lojalitet mot gjeldende eller eldre lært og fortrolig norm. I det sistnevnte tilfellet, ved lojalitet mot eldre offisiell norm, kan man kanskje, men ikke generelt, anta uttrykk for en bevisst tradisjonalistisk identitetsforståelse.

Generelt representerer imidlertid minnebøker en sterkt konvensjonspreget sjanger, hvor tydelig intensjonal identitetsmarkering generelt ikke er å forvente.

Nesses siste tema er «Eating in the Bible» og gjelder diskusjonen omkring bruken av dansk-norsk *æde* og riksmål/bokmål *ete*, *spise* og *fortære*

fra 1890-tallet til bibeloversettelsen av 2011. (Den hittil siste fra 2024 har ikke rukket å komme med.) Det meste av diskusjonen må snarest henføres til semantikkens og stilistikkens områder; men bruken av det dansk-norske *æde* kan utvilsomt betraktes som et intensjonalt uttrykk for tradisjonsforpliktet, konservativ religiøs identitet.

Avslutningsvis hevder Nesse, i tilknytning til Bull (2018), at norsk bibelspråk «to a large degree has been left out of the [sic] Norwegian language history» (s. 139). Nesse nevner ikke den nynorske bibeloversettelsestradisjonen, som bl.a. har gitt foranledning til en bibliografi og to bøker av Jarle Bondevik (Bondevik 1988; 1992; 2003). Her gis også henvisninger som er relevante for riksmål/bokmålstradisjonen.

Generelt er Nesses temaer, i hennes fremstilling, i mindre grad egnet for språklig identitetstemativering.

2.4. Klaus Johan Myrvolls bidrag «The art of re-spelling one's name among Norwegians in the nineteenth and early twentieth centuries» (s. 143–165) har intensjonal språklig identitetsmarkering som overordnet tema. Med grunnlag i omfattende kildestudier i *Norsk biografisk leksikon* (1999–2005) og i digitale arkiver dokumenterer Myrvoll med ca. 90 eksempler hvordan nordmenn gjennom forandring av etter- eller fornavn eller begge deler har villet gi uttrykk for norsk-patriotisk sinnelag i alminnelighet, eller spesielt for identifikasjon med Ivar Aasens landsmål. Landsmålets ideologiske hovedgrunnlag var en ambisjon om norsk standard-språklig selvstendighet i forhold til den dominerende skriftdansen; i tillegg ble landsmålet av mange forstått som et «motkulturelt» redskap for sosial frigjøring. Landsmål var naturlig egnet for å markere patriotisme og nasjonal folkelighet gjennom navnebruk (men det var for slike formål ingen nødvendig forutsetning).

Hovedperioden for fornorskende navneforandringer var slutten av 1800-tallet og tiden omkring oppløsningen av unionen med Sverige i 1905. De nasjonalt motiverte norske navneforandringene, og landsmålets motkulturelle rolle og betydning, hadde i de samme tiår internasjonale paralleller. I Finland skiftet mange tusen personer ut sine svenske navn til fordel for finske, og i Belgia gav mange flamlendere opp sitt franske navn til fordel for et nederlandsk (s. 143).

De norske navneskifterne var med svært få unntak menn som tilhørte den unge nasjons yngre og selvbevisste intelligentsia. Hele 42 av de ca. 90 som i alt nevnes, får særlig omtale i teksten, hvor de introduseres med

nytt fornorsket navn i fet skrift. Den noe atypiske konstante urokråken Knut Hamsun behandles i et eget avsluttende avsnitt (s. 162–163).

Fremstillingen av konkrete navneforandringer innledes med to kortfattede, autoritative kapitler som gir historisk bakgrunnskunnskap om den norske språksituasjonen og den nordiske navnerenessansen (s. 143–146).

Arten av de grep som tas i bruk for å gjøre et navn mer norsk, er mangfoldig. Det kan dreie seg om utskiftning av enkelte bokstaver eller bokstavsekvenser av dansk eller tysk opphav (s. 147–148), overgang fra dansk til norsk navneform, forandring av dansk til norsk grammatisk endelse eller utskiftning av et fremmed importnavn med et lydlig likt norsk eller nordisk navn (s. 148–152). Det gis også eksempler på at danske navn får norsk form etter norrønt mønster eller at norsk form «korrigerer» en «ukorrekt» nordisk form (s. 153–156). Norske talemålsformer av navn behandles noe ulikt. De kan erstatte danske former, eller en regional dialektform kan erstattes av en nasjonal form, eventuelt under hensyntagen til norrønt (s. 156–158). Det forekommer også eksempler på at en lokal form kan erstatte en navneform med akseptabelt nasjonalt rulleblad (s. 159). I enkelte tilfeller var fornorskningen av en persons navn en prosess i flere trinn. Norgesrekorden i trinnvis fornorskning har sannsynligvis det norskdomsflogvit som fra dåp til status som etablert allsidig åndshøvding beveget seg gjennom skalaen *Iver Julius Mortensen* > *Ivar (Julius) Mortensen* > *Ivar Mortenson* > *Ivar Mortensson* > *Ivar Mortensson Egnund* > *Ivar Mortensson-Egnund* (s. 149–150).

Overgang fra mer til mindre norsk navneform lar seg også belegge, men er, sammenlignet med fornorskningstilfellene, et marginalt fenomen (s. 148).

Myrvolls filologisk veldokumenterte og perspektivrike fremstilling er i norsk sammenheng et pionerarbeid på et sterkt identitetsrelatert område innen navneforskningen og har allmenn mentalitetshistorisk interesse.

2.5. Inge Særheim formulerer sitt tema som spørsmål «The spelling of [place names] – an act of identity?» (s. 167–175). Især tar han for seg det konfliktpotensial lovregulert identitetsmarkerende stedsnavngivning kan ha.

Særheims første eksempel er myndighetenes bruk av navn fra norrøn mytologi og norsk folkløse og kultur på norske oljefelter for å markere norsk eierskap og nasjonal identitet. Slike navn er uten nevneverdig kon-

fliktpotensial. Det gjelder også for norske immigranternes innføring av norske stedsnavn i USA. Annerledes forholder det seg i noen grad stadig med norske stedsnavn i samiske og finske (kvenske) områder i Nord-Norge, og med enkelte av de initiativer som på begynnelsen av 1900-tallet ble tatt for å fornorske norske bynavn.

Forsøkene på omdøpning av norske byer var symbolmettet norsk identitetshevdelse: «[...] det måtte knyttes en sømløs forbindelse mellom det nye Norge og middelalderens selvstendige norske kongedømme. [...] Ved å viske ut sporene fra dansketiden på det språklige område, skulle nasjonen vinne tilbake en historisk dybde, en dybde foreningstiden hadde frarøvet folket [...] Kampen mot danismen [...] var en kamp for eiendomsretten til norsk historie» (Svendsen 2013: 174). Men tilfellet *Nidaros* vs. *Trondhjem* kom til å bli en kamp mellom nasjonal og lokal identitetshevdelse. Forsøket på å tvinge gjennom *Nidaros* ble av store deler av denne byens befolkning oppfattet som en krenkelse av sterkt følt lokal identitet og møtt med omfattende, til dels voldelige demonstrasjoner (jf. Grepstad 2024: 151–166). Resultatet ble myndighetenes tilbaketog (med diftongen i *Trondheim* som en beskjedne skriftspråklig kompensasjonseier i 1931), for øvrig i samsvar med Halvdan Kohts identitetsoppjustering av *Trondheim* til innehaver av «den sterkeste nasjonale tradisjonen» (Svendsen 2013: 207).

Den lange perioden med dansk skriftspråk i Norge førte til utallige, sterkt sprikende forvrengninger av lokale stedsnavns form og skrivemåter. Mot slutten av 1800-tallet begynte prosessen med å gi norske stedsnavn, især gårdsnavn og navn på bebyggelsessentra, offisiell navneform. Begrunnelsen var nasjonal: «The revision of the spelling of the nation's toponyms formed part of the building of a new nation: [Place names] were regarded as important identity markers for the young nation, as part of forging a national identity» (s. 169). Et tilsvarende nasjonalt perspektiv lå til grunn for den første norske stedsnavnsloven som ble vedtatt så sent som i 1990: «[Place names] are regarded as part of the cultural heritage, belonging to the whole society and to the nation; such names are neither personal property nor property of a single municipality» (ibid.).

Det nasjonale identitetsperspektivet er blitt moderert, for ikke å si svekket, av senere lovrevisjoner. Mange norske familienavn med bakgrunn i gårdsnavn har historisk, men ortografisk foreldet skrivemåte. Som etternavn er de unntatt fra de ortografiske regler som gjelder for ap-

pellativer (s. 168–171). Det er nå innført bestemmelser som tillater at slike navn under visse betingelser kan brukes som navn på privateide gårdseiendommer; ved protest mot avslag fatter en klageinstans endelig vedtak i samsvar med stedsnavnloven. Privat slekts- og eiendomsidentitet kan altså tilgodeses i disfavør av allmenngyldige, nasjonalt forpliktete skrivemåter.

På et mer offisielt plan godkjennes nå dessuten skrivemåter som gjen- gir lokale dialektformer av stedsnavn. I slike tilfeller tilsidesettes allmenn- gyldig nasjonal skrivemåte (på bokmål eller nynorsk) til fordel for lokal eller regional gruppeidentitet (s. 174). Eksempelvis kan ett og same lek- sem *Vik/Vig* avføde ti stedsnavn avhengig av hvilken bestemt artikkel- form som brukes, og av om navnet skrives med ustemt *k* eller stemt *g* (jf. s. 169); seks av disse er nå i bruk i norgeskart.no: *Vika, Viga, Viki, Vigå, Viko, Viken*.

Særheim gir mange gode eksempler, fortrinnsvis fra Sørvest-Norge. Det hadde vært interessant å få statistikk som kunne opplyse om hvor- vidt myndighetene har vært eller er mer velvillige overfor lokale dialekt- initiativer enn overfor markering av privat eiendomsbesitteridentitet.

3. Oliver M. Traxel beskjeftiger seg med «The spelling of conlangs: Fictional languages and their orthographic representation» (s. 177–190). «Conlang» er en kortform for «constructed language» (no. «konstruert språk»). En underkategori av disse er «artlang», kortform for «artificial language» (no. «kunstig språk», med kortformen «kunstspråk»). Et «art- lang» er et ikke-naturlig språk konstruert for å realisere «aesthetic, fic- tional or speculative intentions» (s. 178). Traxel gir sin tilslutning til David Petersons vide (tautologiske?) definisjon av «fictional language» som «a language that is supposed to exist in a given fictional context».

Traxels særlige interesse gjelder de fiksjonale språkene «Klingon», «Elvish», «Shadow Tongue» og «Riddleyspeak». Av diskusjonen av Klin- gon fremgår det at dette fiksjonale språket er uttrykk for referensiell identitet på to nivåer. Innenfor TV-serieuniverset Star Trek, som det ble konstruert for, er det for det første et kjennemerke for en fremmed stamme («alien species») fra planeten Qo'noS (s. 180). At Klingon nå er såvidt fullt utviklet at det både kan snakkes og skrives, er for det andre et utvilsomt referensielt indisium for at den talende eller skrivende er fortrolig med det fiksjonale Star Trek-universet. Ellers omtales J. R. R. Tolkiens konstruksjon av fiksjonale språk og skriftsystemer fra forskjel- lige kilder. Disse fiksjonale språkene inngår i konstruksjonen av omfat-

tende fiksjonale universer, hvor de bidrar til å konstituere en kulturelt kompleks, referensiell identitet (s. 182–185).

Ett eksempel på referensiell identitetsmarkering er alvespråket «Sindarin». Det er inspirert av walisisk fordi, ifølge Tolkien selv, «it seems to fit the rather ‘Celtic’ type of legends and stories told by its speakers» (s. 183). I Paul Kingsworths roman *The Wake* (2014) er gammelengelske bokstaver og stavemåter på lignende måte brukt for å tidfeste handlingen referensielt til angelsaksisk eller anglo-normannisk tid (s. 185).

Traxels fremstilling er så vidt generell, og emneområdet så spesielt, at det ikke gir grunnlag for å forvente intensjons- og identitetsrelaterte problemstillinger av den art vi kjenner fra andre av bokens bidrag.

Den foreliggende artikkelsamling inneholder en rekke interessante og til dels videreførende bidrag. Her aksentueres filologiske tekstaspekter som ikke alltid kommer til sin rett i andre lingvistiske eller historiske arbeider. Identitetsperspektivet som fremheves i bokens tittel, manifesterer seg i de enkelte artikler på forskjellig måte. Det er imidlertid ikke i like stor grad tematisk retningsgivende i alle bidragene, som det vil fremgå av omtalene i det foregående.

I formal henseende er boken i det vesentlige en vellykket produksjon. Dagens krav til profesjonell akademisk engelsk er innfridd i det store flertall av bidragene. Men det gis også eksempler på ting som ikke burde ha sluppet igjennom kvalitetssikringsprosessen, jf. (med korrekt form i parentes): *particular interesting (particularly ...)* (s. 34); *principles (principals)* (s. 54); *the catholic church (... Catholic Church)* (s. 127); *studies ... has (... have)* (s. 129); *abled writers (able ...)* (s. 130); *afraid for (... of)* (s. 134); *new principles ... has (... have)* (s. 134); *consequently replace (consistently ...)* (s. 135); *Spelling that reflect (... reflects)* (s. 137); *put ... weight on (put/placed/laid ... emphasis on)* (s. 139); *She wrote as convincing she could (... as convincingly as she ...)* (s. 139); *nominated to the Nobel Prize (... for ...)* (s. 153); *intension (intention)* (s. 172, 174). – I forordet kan man lese om «the conduction of the first symposium» (s. 9). Verbalsubstantivet *conduction* betyr «the act of conducting, as of water through a pipe» (Webster 1996: 307), med tillegg av fagspråklige særbetydninger innen fysikk og fysiologi, men brukes ikke i event-bransjen. Kan bruken av dette substantivet her være et resultat av oppslag på *gjennomføring* i en norsk-engelsk ordbok uten brukseksempler (eller i en tysk-engelsk på *Durchführung*)?

Antallet rene trykkfeil er ikke nevneverdig.

Litteratur

- Bondevik, Jarle. 1988. *Nynorske bibelomsetjingar. Ein bibliografi*. (Bibelselskapets skriftserie nr. 1.) Oslo: Det Norske Bibelselskap.
- Bondevik, Jarle. 1992. *Studiar i det nynorske bibelmålet. Morfologi og ordtilfang*. Oslo: Novus forlag.
- Bondevik, Jarle. 2003. *Og ordet vart nynorsk. Soga åt den nynorske bibelen*. Med bilete av Bjørg Hausle Bondevik. Bergen: Norsk Bokreidingslag.
- Bremmer, Jr., R. H. 1981. «Frisians in Anglo-Saxon England. A Historical and Toponymical Investigation.» I: *Fryske nammen*. Red. N. R. Århammar, W. T. Beetstra, P. H. Breuker og J. H. Spahr. Leeuwarden (Ljouwert): Fryske Akademy, 45–94.
- Bremmer, Jr., R. H. 2009. *An Introduction to Old Frisian. History, Grammar, Reader, Glossary*. Amsterdam; Philadelphia, PA: John Benjamins Publishing Company.
- Bull, Tove. 2018. «Innleiing.» I: *Norsk språkhistorie III: Ideologi*. Red. T. Bull, Oslo: Novus forlag, 25–50.
- Grepstad, Ottar. 2024. *Farlege språk. Historisk lesebok om språkkonfliktar*. Oslo: Dreyers Forlag.
- Hofmann, Dietrich og Anne Tjerk Popkema, «unter Mitwirkung von Gisela Hofmann». 2008. *Altfriesisches Handwörterbuch*. Heidelberg: Universitätsverlag Winter.
- Robinson, Orrin W. 1992. *Old English and its Closest Relatives. A Survey of the Earliest Germanic Languages*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- SASP 1961 = *Sweet's Anglo-Saxon Primer*. Revised throughout by Norman Davis. Ninth Edition. Oxford: at the Clarendon Press, 1961 [reprint with corrections].
- Svendsen, Åsmund. 2013. *Halvdan Koht. Veien mot framtiden. En biografi*. Oslo: Cappelen Damm.
- Tiersma, Pieter Meijes. 1985. *Frisian Reference Grammar*. Dordrecht, Holland; Cinnaminson, USA: Foris Publications.
- Webster 1996 = *Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language*. New Revised Edition. New York, NY; Avenel, NJ: Gramercy Books.

JOHN OLE ASKEDAL

John Ole Askedal
Nordbergveien 61
NO-0875 Oslo
j.o.askedal@ilos.uio.no